

Vrijzinnig-Democratische Bond, zijn program wijzigend, de nationale ontwapening: zelfs de gedachte 'om enige, zij het defensieve oorlogsdaad te ondernemen', moest, aldus het nieuwe program, prijsgegeven worden. Wel moest Nederland zijn verplichtingen als lid van de Volkenbond (hetgeen theoretisch de mogelijkheid van collectief militair optreden tegen een agressor insloot) blijven vervullen. Daarvoor moest 'een politiemacht met eenvoudige bewapening' voldoende zijn.¹

Bij het sociaal-democratisch volksdeel was het anti-militarisme breder nog gefundeerd. Er stak een protest in niet alleen tegen het oorlogsgeweld maar ook tegen 'het kapitalisme' dat, zo meende men, door de belangentegenstellingen tussen de nationale bourgeoisieën oorlogen deed ontstaan waarin de arbeidersklasse tot haar verderf meegesleurd werd. In 1914 had de Tweede Internationale zich laten verrassen. Moest men er zich niet op voorbereiden, actiever in te grijpen wanneer opnieuw een oorlogsbrand zou dreigen uit te breken? 'Het verzet zal dan, als alles op haren en snaren komt te staan, in en buiten het parlement, buiten het leger en in het leger zich moeten doen gelden. Buiten het leger zullen het voornamelijk de vakverenigingen moeten zijn die met het staken van de arbeid de oorlog bestrijden. In het leger zal het verzet weerklank en steun vinden. Dat zal het geval kunnen zijn, als een belangrijk deel der soldaten de strijdende arbeiders als kameraden beschouwt.'²

'Kunnen zijn' - 'als'. De parlementaire leider van de SDAP, ir. J. W. Albarda, die de door ziekte verzwakte Troelstra in 1925 opgevolgd was, hield, in 1927 aldus in het maandblad van de SDAP schrijvend, een slag om de arm. Een jaar later verklaarde het partijcongres dat 'de partij en haar vertegenwoordigers . . . geen medewerking zullen verlenen tot een mobilisatie indien het bevel daartoe als een drijven naar oorlog zou moeten of kunnen worden gekenmerkt.' Mobilisatie van 'een veiligheidswacht' zou evenwel onvermijdelijk kunnen zijn.³

Het was een halfslachtig standpunt en onder invloed van een roerige linker-vleugel ging Albarda zich aggressiever uiten. In september '30 verklaarde hij op een demonstratief congres van SDAP en NVV, 'dat, wanneer de regeringen de misdaad van de oorlog zouden ontketenen, daartegen elk doelmatig middel geoorloofd zou zijn, ook al valt het ver buiten het wettelijk geoorloofde.'⁴ Wenst ge dan niet het behoud van de nationale onafhankelijkheid, vroeg minister-president Ruys de Beerenbrouck korte tijd later in de

¹ Aangehaald a.v., p. 217. ² J. W. Albarda: 'Dienstweigering, dienstplicht en sociaal-democratie', *De Socialistische Gids*, juni 1927, p. 7-8. Het artikel werd ook als brochure verspreid. ³ Aangehaald door Oud: *Het jongste verleden*, dl. IV (1949), p. 105. ⁴ Verslag in *Het Volk*, aangehaald a.v., p. 102.